

УДК 81'243-047.22:378.147

## **ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ**

**Приходько О. О.**

*Стаття розкриває особливості формування іноземної граматичної компетенції у студентів технічного ВНЗ як основи їх професійної компетенції. Проаналізовані основні шляхи оволодіння граматичними навичками. Запропоновано комплекс вправ, націлених на засвоєння граматичних явищ та показана ефективність їх використання.*

*Ключові слова: граматична навичка, комплекс вправ, професійна компетенція.*

*В статье рассматриваются особенности формирования иноязычной грамматической компетенции студентов технического вуза как основы их профессиональной компетенции. Проанализированы основные способы овладения грамматическими навыками. Предложен комплекс упражнений, направленных на усвоение грамматических явлений и показана эффективность их использования.*

*Ключевые слова: грамматический навык, комплекс упражнений, профессиональная компетенция*

*The article describes the peculiarities of forming foreign grammar competence with technical students as the basis of their professional competence. The ways of learning grammar skills are analyzed. The system of exercises aimed at learning English grammar is proposed and the efficiency of their use is shown.*

*Keywords: grammar skill, the system of exercises, professional competence*

---

Знання іноземних мов є важливою передумовою для особистих, культурних, професійних та економічних контактів. Зростаючі потреби в спілкуванні та співпраці між країнами та людьми з різними мовами та культурними традиціями, нова освітня система в Україні вимагають суттєвих змін у підході до викладання, оновлення змісту та методів навчання іноземних мов.

Вивчення іноземних мов включає декілька аспектів. Одним з таких аспектів є граматики. У навчанні іноземному говорінню граматики посідає важливе місце, це є у своєму роді каркас, на якому базується лексика. Граматики – вміння правильно, згідно із законами мови будувати фрази, надфразові єдності та тексти – визначає рівень володіння мовою. Тому навчання граматики іноземної мови є необхідною складовою частиною практичної мети навчання іноземних мов, яка може бути сформульована як “опанування комунікативною компетенцією на рівні, достатньому для іноземного спілкування у чотирьох видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні та письмі у типових ситуаціях” [1, с. 39].

Для вираження власних думок іноземною мовою студент має оволодіти тими граматичними структурами, які входять до активного граматичного мінімуму. Але щоб сприймати і розуміти думки інших людей, необхідно володіти, як активним, так і пасивним граматичним мінімумом. До пасивного граматичного мінімуму входять такі граматичні структури, якими студенти можуть не користуватися для вираження своїх думок, але які потрібні для сприймання і розуміння мовлення [2, с. 101].

Як зазначає Е. Р. Поршнева, кінцевою метою формування граматичної компетенції виступає практичне засвоєння студентами граматичної будови мови (системи мовних одиниць) і правил її використання у процесі комунікації. Важливого значення в контексті формування граматичної компетенції набуває завдання збагачення мовного багажу студентів якомога більшою кількістю граматичних конструкцій [5, с. 76].

Засвоєння граматики викликає багато труднощів, які ускладнюються граматичними термінами і правилами та нескінченним рядом винятків. Звичайна річ, ми говоримо не для того, щоб вжити ту чи іншу граматичну структуру, а для того, щоб передати чи отримати необхідну інформацію, поділитись своїми почуттями, вирішити які-небудь життєві чи виробничі проблеми, або просто встановити соціальний контакт.

Сформована граматична навичка включає в себе володіння такими вміннями:

- а) розпізнавання нової граматичної структури з-поміж інших;
- б) впізнавання даної граматичної структури при читанні чи прослуховуванні тексту висловлювання;
- в) добір граматичної структури, необхідної для вираження думки;
- г) оформлення мовленнєвого висловлювання з даною граматичною структурою, тобто відбір потрібних граматичних флексій, слів, формуючих структуру, розташування слів у реченні в правильному порядку [2, с. 105].

Яким чином вирішити ці задачі в межах обмеженого в часі курсу іноземної мови в технічному ВНЗ? Як поєднати їх з вирішенням інших навчальних завдань? Ця проблема вивчалася багатьма методистами, серед яких відомі методисти Є. І. Пассов, Н. К. Склярєнко, В. С. Цетлін, Л. С. Панова, С. Ю. Ніколаєва та інші. Але й досі це питання є недостатньо вивченим. У методичній та періодичній літературі досить часто друкуються поради викладачів та методистів щодо навчання граматичного матеріалу, в тому числі рецептивного, на різних етапах вивчення іноземної мови. Але, оскільки програми змінюються, а відповідно змінюються вимоги до знань студентів, методичні прийоми потребують постійного вдосконалення. Крім того, немає узагальненої системи порад і вправ, які б міг використати викладач при вирішенні даного завдання в навчальному процесі. Отже, ця проблема залишається актуальною і сьогодні. Відповідно до цього, метою даної наукової роботи є проаналізувати практичні методи формування граматичних навичок у процесі навчання англійської мови, а також розробити узагальнену систему вправ, які будуть використовуватися для вирішення цього завдання і показати ефективність їх використання.

Мета навчання граматичного матеріалу іноземної мови, що вивчається, це оволодіння граматичними навичками мовлення: репродуктивними, тобто граматичними навичками говоріння і письма, та рецептивними – граматичними навичками аудіювання та читання [1, с. 73].

Кожна мовленнєва одиниця має свою структуру, яка відбиває певні зв'язки між її компонентами. Розрізняють 5 рівнів мовленнєвих одиниць:

1. Рівень словоформи (слово в його граматичній формі);
2. Рівень вільного словосполучення;
3. Рівень фрази (речення);
4. Рівень понадфразової єдності (відрізок мовлення з трьох – чотирьох речень);
5. Рівень цілого тексту [1, с. 74].

Для навчання граматичного матеріалу вагомими є рівні 1 – 4, тому що на рівні тексту навички мають уже функціонувати, а не формуватися. На початковому ступені навчання весь граматичний матеріал засвоюється активно. Це так званий активний граматичний мінімум.

При формуванні граматичної навички необхідно дотримуватися наступної послідовності методичних дій:

1. Аналіз нового граматичного явища з точки зору визначення пов'язаних з ним труднощів у формоутворенні, засвоєння значення та функцій.
2. Визначення форми організації ознайомлення з новим граматичним матеріалом (індуктивно, дедуктивно).
3. Підбір опорних граматичних явищ, які можуть бути використані як підказка в оволодінні новим матеріалом.
4. Підбір ілюстративних прикладів, найбільш повно відбиваючих інваріантне значення та вирізняючі ознаки даного граматичного явища, та їх групування для пояснення форми, значення та використання.

6. Складання коментарів, пояснень, формулювань правил, описів – для матеріалу, пояснюваного дедуктивно; питань, що потребують відповіді студентів, остаточних формулювань – для матеріалу, пояснюваного індуктивно або проблемним шляхом; вибір термінології.

7. Вибір методичних прийомів та вправ для засвоєння граматичного явища.

8. Визначення форм, об'єктів контролю та вибір контролюючих вправ. Форми контролю граматичних навичок можуть бути усними та письмовими. Об'єктами контролю повинні бути навички та вміння студентів практично користуватися мовою як засобом спілкування [3, с. 42-45].

Отже, приведений нами аналіз теоретичних основ формування граматичних навичок свідчить про те, що здійснені дослідження не вичерпують усіх аспектів проблеми формування мовної компетенції, зокрема не розглянутим залишається питання формування професійно-орієнтованої англомовної граматичної компетенції, а звідси – і відсутність системи вправ для її формування. Саме тому ми вважаємо актуальним та необхідним розглянути цей аспект вказаної проблеми, тобто розробити науково обґрунтовану систему вправ для формування професійно-орієнтованої англомовної граматичної компетенції.

Відомо, що головна складність у оволодінні граматичними вміннями та навичками полягає не у запам'ятовуванні окремих фактів мови, а у оволодінні дій з ними. Тому головне призначення граматичних вправ полягає у тому, щоб забезпечити оволодіння граматичним матеріалом як у рецептивному, так і у репродуктивному плані.

Грамматичні вправи у даній системі відповідають наступним основним вимогам:

- Навчити діям з граматичним матеріалом.
- Мати комунікативну направленість.
- Мати порядок від більш легких до більш складних.
- Активізувати мовну діяльність студентів (ставити проблемні задачі).
- Містити різноманітні завдання.

Для оволодіння будь-якою діяльністю необхідне тренування, однак воно не дає ніякого ефекту, якщо не доповнюється практикою. Звідси витікає, для оволодіння мовою необхідна мовна практика та доцільне тренування. Приймаючи до уваги ці фактори, ми отримали основні класифікації вправ. Залежно від того, наскільки далеко студент пройшов уперед у оволодінні навичками та вміннями оперування даним об'ємом матеріалу для мови, вправи можуть носити або характер тренування (далі мовні вправи), або з іншої термінології, тренувальні, підготовчі, аналітичні, первинні, елементарні, не комунікативні. Або характер мовної практики (далі мовленнєві вправи), або, синтетичні, комунікативні, ситуативні, творчі [4, с. 69].

Мовні вправи направлені на вироблення первинних умінь та навичок користування окремими елементами мови що вивчається, а їх метою є підготовка студента до подальшої мовної діяльності. Особливу увагу слід приділяти підбору мовного матеріалу. Грамматичні і лексичні явища повинні повторюватися у текстовому матеріалі достатню кількість раз, щоб дати змогу студенту спостерігати та узагальнювати ці явища. Вправа повинна мати лише одну складність (дану лексико-граматичну форму) і не мати додаткових труднощів.

Мовленнєві вправи виконуються протягом усього курсу навчання, так як навичками легше оволодіти окремо.

В межах класифікації “тренування-практика” у мовленнєвих вправах в аспекті розвитку процесу становлення мовних умінь та навичок слід розрізняти наступні види вправ: первинні вправи, вторинні передмовні вправи та мовні вправи [4, с. 77].

**Первинні вправи** слідує безпосередньо за поясненням і мають своєю метою вироблення первинних умінь, а потім навичок.

*Елементарно-рецептивні вправи* полягають у знаходженні студентами вивчених одиниць мови при читанні або прослуховуванні. Необхідно дотримуватися наступної послідовності у методичних діях при ознайомленні студентів із рецептивним граматичним матеріалом.

1. Представлення нового граматичного матеріалу на дошці (картці).

Наприклад:

*Exercise 1. Read the sentences and find the difference.*

*Exercise 2. Read the sentences and find with the new grammar tense one.*

2. Установлення значення нового граматичного явища на основі аналізу декількох письмових контекстів.

Наприклад:

*Exercise 3. Translate into Ukrainian.*

*Exercise 4. What the Present Tense consist of ?*

*Репродуктивні вправи* полягають в усному та письмовому (або лише в усному) відтворенні відомих для нас одиниць матеріалу для мови та їх комплексів.

Наприклад:

*Exercise 5. Compare the usage of Present Tense and Past Tense and find the difference.*

*Exercise 6. Find the all Present Tenses in the text.*

*Exercise 7. Determine the mean of Past Tenses.*

*Exercise 8. Tell me, please, what tense will you choose in this situation.*

Тому ми можемо підвести підсумок, що елементарно-рецептивні операції тісно пов'язані із репродуктивним і навпаки.

**Вторинні передмовленнєві вправи.** Ці види вправ призначені для подальшої автоматизації первинних навиків шляхом застосування навичок, що виробляються в процесі реалізації вторинних умінь.

Основні зусилля студентів і їх мимовільна увага і мислення все ще зосереджені на подоланні тих чи інших труднощів, у силу чого ці вправи все ще відносяться до області тренування, а не мовної практики.

*Комбінаторно-рецептивні вправи* полягають у співвідношенні впізнаних елементів і знаків мови між собою та із ситуацією при прослуховуванні і читанні з метою розуміння висловлювань. Тренування рецептивно-граматичного матеріалу передбачає виконання ряду диференційованих, підстановчих та трансформаційних вправ.

*Диференційовані вправи.*

Наприклад:

*Exercise 9. Determine the mean and necessity of this tense in the sentence.*

*Exercise 10. Listen, repeat, compare and find the difference in the sentences.*

*Підстановчі вправи.*

Наприклад:

*Exercise 11. Complete the table (sentences).*

*Exercise 12. Using model, change the sentences.*

*Exercise 13. Make the sentences with the help of the table (model).*

*Трансформаційні вправи.*

Наприклад:

*Exercise 14. Read and change the Present Tense into the Present Progressive Tense.*

*Exercise 15. Read and answer using the Present Progressive Tense.*

*Exercise 16. Complete the sentences using the phase in brackets.*

*Продуктивні вправи* полягають у відтворенні і сполученні у відповідності з мовною ситуацією засвоєних мовних одиниць для усного та письмового вираження думок.

Наприклад:

*Exercise 17. Listen and repeat.*

*Exercise 18. Tell me please, what did you do?*

*Підстановчі вправи.*

Наприклад:

*Exercise 19. Make the phrase, using the table.*

*Exercise 20. Make the sentences, using the verbs in brackets.*

*Exercise 21. Answer the question, using the model.*

*Трансформаційні вправи.*

Наприклад:

*Exercise 22. Listen and say the phrases by another way.*

*Exercise 23. Write the story in Present Progressive Tense.*

**Мовленнєві вправи** направлені на вироблення у студентів нового складного уміння – уміння мобілізувати засвоєний мовний матеріал з метою здійснення мовної комунікації. Вправи поступово стають більш творчими і все більше наближаються до невимушеного акту мови.

*Комбінаторно-рецептивні вправи* полягають у безпосередньому (без аналізу перекладу) розуміння усних та письмових висловлювань, побудованих на знайомих структурах і тих, що містять знайому лексику.

Наприклад:

*Exercise 24. Listen the stories and find the difference.*

*Exercise 25. Listen the text and remember for life how to be the safe in the road.*

*Exercise 26. Read and compare educational system in Great Britain with educational system in Ukraine.*

*Продуктивні вправи* полягають в усному та письмовому вираженні думок з використанням засвоєного матеріалу для мови у доступних для студентів мовних ситуацій.

Наприклад:

*Exercise 27. Complete the text.*

*Exercise 28. Interview your groupmate about his/her student's life (scientific work).*

*Exercise 29. Write a plan of a holiday. Advertise the program. Whose program and advertisement are the best?*

Такою є принципова схема системи вправ, яка розрахована на оволодіння граматичними навичками студентами технічних ВНЗ. Перш за все, у цій системі співвідношення тренування і мовної практики є динамічним.

Слід відмітити, що поділ вправ на мовні та мовленнєві є умовним і представляє цінність лише у методичному плані. Одні і ті ж вправи можуть виступати як мовними, так і мовленнєвими залежно від етапу навчання.

Система вправ одночасно повинна служити і системою контролю, так як основними об'єктами контролю при вивченні іноземної мови є відповідні уміння та навички, а етапи контролю повинні супроводжувати визначені етапи становлення умінь та навичок.

Будемо розглядати контроль не лише як виявлення результатів навчання, але, перш за все, як засіб навчання. Так як метою навчання є засвоєння, а контроль невід'ємно пов'язаний з навчанням, то об'єктом контролю повинно бути засвоєння, тобто набуття комплексу навичок та умінь, оперування визначеним об'ємом матеріалу у мовленні.

Звернемося до розгляду видів контролю при викладанні іноземних мов та застосування їх на практиці.

*Попередній контроль.* Успішно будувати навчальний процес можливо лише у тому разі, якщо викладач добре знає початковий рівень підготовки студентів.

*Поточний контроль* дозволяє бачити процес становлення умінь та навичок, замінити окремі прийоми роботи, їх послідовність залежно від особливостей тієї чи іншої групи студентів. Тут ми застосували форми контролю індивідуальні, фронтальні, групові і парні.

*Проміжний контроль* – контроль, який завершує розділ. Даний вид контролю проводиться після цілого ланцюжка занять, присвячених якій-небудь темі. Перевірка буде носити більш фронтальний характер.

*Підсумковий контроль* проводиться в кінці кожного семестру за допомогою тестів, опитування, екзамену.

Доповнимо, що контроль і оцінка повинні бути абсолютно об'єктивними.

Отже, на сучасному етапі розвитку української державності у зв'язку із прагненням України увійти до європейської спільноти постала потреба у фахівцях з високим рівнем володіння англійською мовою – визнаною мовою міжнародного спілкування. Успішність іншомовного спілкування безпосередньо визначається рівнем сформованості іншомовної граматичної компетенції,

оскільки саме граматики допомагає зрозуміти логіку мислення та оформлення думки іноземною мовою. Граматики має велике значення при вивченні та формуванні практичних навичок іноземної мови. Головне призначення граматичних вправ полягає у тому, щоб забезпечити оволодіння граматичним матеріалом як у рецептивному, так і у репродуктивному плані.

Ми запропонували комплекс вправ для формування у студентів усномовленневої англомовної граматичної компетенції на соціокультурному матеріалі. На нашу думку, застосування розглянутого комплексу сприятиме кращому оволодінню навичками та вміннями, необхідними для здійснення міжкультурного спілкування. Перспективи подальшого дослідження ми вбачаємо у безпосередній розробці вправ до запропонованого комплексу та впровадження їх у навчальний процес.

Система вправ одночасно повинна служити і системою контролю. Контроль допомагає виявити, як проходить процес формування умінь, які проблеми є у студентів, і виявити ефективність прийомів навчання, які використовує викладач.

### Література

1. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах у структурно-логічних схемах і таблицях : навчальний посібник / [С. Ю. Ніколаєва, С. В. Гапонова та ін.]. – К. : Ленвіт, 2004. – 208 с.
2. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах [Підручник] / [Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін.]. – К. : Академія, 2010. – 328 с.
3. Настольная книга преподавателя иностранных языков : справочное пособие / [Е. А. Маслыко, П. К. Бабинская, А. Ф. Будько и др.]. – Минск : “Высшейшая школа”, 1992. – 445 с.
4. Пассов Е. И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению [Текст] / Е. И. Пассов. – М.: Наука, 1989. – 276 с.
5. Поршнева Е. Р. Грамматические концепты и способы их построения при изучении иностранного языка / Е. Р. Поршнева, О. В. Спиридонова // Иностранные языки в школе. – 2008. – № 6. – С. 73-77.
6. Скляренко Н. К. Навчання граматичних структур англійської мови в школі [Текст] / Н. К. Скляренко. – К.: Радянська школа, 1982. – 103 с.
7. Цетлин В. С. Как обучать грамматически правильной речи / Валентина Цетлин // Иностранные языки в школе. – 1998. – № 1. – С. 18-21.